Biannual scientific-research journal of language and linguistics
Fall & Winter 2025, 21 (42), 257-286
https://lsi-linguistics.ihcs.ac.ir/
DOI: 10.30465/lsi.2026.53496.1830

Original Research
Received: 23/May/2024 *** Accepted: 09/Dec/2024
ISSN: 2423-3847

Parthian Hymns Dedicated to the Narisaf Yazad in Western Middle Iranian Manuscripts in Sogdian Script from the Turfan Collection

Sepide Taheri[1] — PhD candidate in Ancient Iranian Languages, Institute of Humanities and Cultural Studies (IHCS), Tehran, Iran

Zohreh Zarshenas — Professor, Department of Ancient Iranian Culture and Languages, Institute for Humanities and Cultural Studies (IHCS), Tehran, Iran

Cyrus Nasrollahzadeh[2] — Professor, Department of Ancient Iranian Culture and Languages, Institute for Humanities and Cultural Studies (IHCS), Tehran, Iran

Abstract

This study examines four fragmentary Parthian manuscripts from the Turfan Collection, which are dedicated to the worship of the deity Narisaf Yazad. These manuscripts belong to the Manichaean textual corpus discovered in the Turfan oasis in present-day Xinjiang, China, and represent an important part of the multilingual religious literature of

- This article is taken from a doctoral dissertation in the field of ancient culture and languages, Institute of Humanities and Cultural Studies.

1. spandarmad20@gmail.com (Corresponding Author)
2. cyrusnasr@googlemail.com

How to cite: Taheri, S. (2025). Parthian Hymns Dedicated to the Narisaf Yazad in Western Middle Iranian Manuscripts in Sogdian Script from the Turfan Collection. *Language and Linguistics*, 21(42), 257- 286. doi: 10.30465/lsi.2026.53496.1830

Central Asia. Written in Western Middle Iranian languages and preserved primarily in Sogdian script, these fragments provide valuable evidence for the study of Manichaean hymnology, Iranian religious vocabulary, and the transmission of theological concepts across linguistic boundaries.

The main objective of this research is to provide a philological, codicological, linguistic, and textual analysis of these hymnic fragments and to clarify the religious and cosmological role of Narisaf Yazad within Manichaean tradition. The study examines the physical characteristics of the manuscripts, including their material condition, script, layout, lineation, and state of preservation, while also analyzing their linguistic features through transcription, transliteration, and translation of the readable sections.

The results demonstrate that these fragments represent liturgical hymns characterized by communal invocations, ritual formulas, and extensive praise of Narisaf Yazad. In these texts, Narisaf is portrayed as the Third Messenger, a divine judge, and a mediator responsible for maintaining cosmic order and evaluating human actions. The study also highlights the importance of formulaic expressions, including the repeated invocation "Ēl Ēl Ēl," as a significant ritual and stylistic element within Manichaean religious texts.

Furthermore, comparative analysis with Manichaean Chinese materials reveals textual and thematic parallels that reflect the multilingual and transregional character of Manichaean literary culture in Turfan. The findings contribute to a deeper understanding of Middle Iranian religious literature and demonstrate the role of Parthian and Middle Persian as sacred languages within Manichaean communities.

Keywords: Middle Persian, Parthian, Manuscript Fragments, Sogdian Script, Manichaean Codicology, Manichaean Textology, Manichaean Literature, Turfan Texts, Narisaf Yazd

1. Introduction

The Manichaean manuscripts discovered in the Turfan oasis represent one of the most significant sources for understanding the religious, linguistic, and cultural interactions of Central Asia. Among these materials, the

Western Middle Iranian manuscripts written in Sogdian script occupy a particular position due to their importance for the study of Iranian languages, Manichaean theology, and the transmission of religious traditions across different cultural environments.

The present study focuses on four fragmentary Parthian manuscripts dedicated to Narisaf Yazad, a prominent divine figure within Manichaean cosmology. Although these fragments are damaged and incomplete, they preserve valuable information regarding Manichaean liturgical practices, religious terminology, and theological concepts.

Through a detailed examination of these manuscripts, this research aims to reconstruct aspects of their textual structure and clarify the position of Narisaf within the Manichaean religious system.

The significance of these fragments lies not only in their linguistic features but also in their reflection of the multilingual environment of the Turfan Manichaean communities. The coexistence of Iranian and Chinese textual traditions demonstrates the complex processes of translation, adaptation, and transmission through which Manichaean religious ideas circulated in Central Asia.

2. Research Questions

This study addresses the following questions:

1. What are the codicological and textual characteristics of the four Parthian manuscript fragments dedicated to Narisaf Yazad?
2. What linguistic features can be identified in these hymnic texts, and how do they reflect the multilingual environment of Manichaean communities?
3. What theological and cosmological functions are attributed to Narisaf Yazad in these hymns?
4. How do these Parthian fragments relate to other Manichaean textual traditions, particularly Chinese Manichaean manuscripts from Turfan?
5. What role did Western Middle Iranian languages play in the religious and liturgical context of Manichaean communities?

3. Literature Review

Research on Manichaean manuscripts from Turfan has significantly contributed to the understanding of Central Asian religious history, Iranian

languages, and the development of Manichaean textual traditions. Previous studies have examined various aspects of these manuscripts, including their linguistic characteristics, manuscript culture, theological concepts, and relationship with other Manichaean sources.

Studies of Western Middle Iranian languages, particularly Parthian and Middle Persian, have demonstrated their importance as literary and religious languages within Manichaean communities. The preservation of these languages in religious manuscripts from Turfan provides evidence of their continued significance beyond their original geographical contexts.

Previous research has also emphasized the multilingual nature of the Turfan corpus, where Iranian, Sogdian, and Chinese traditions interacted. This multilingual environment resulted in processes of translation, adaptation, and reinterpretation of religious texts. However, fragmentary Parthian hymns dedicated specifically to Narisaf Yazad require further examination regarding their textual structure, theological significance, and relationship with broader Manichaean traditions.

The present study contributes to this field by combining codicological, philological, and comparative approaches to analyze these previously fragmented materials and to clarify the role of Narisaf Yazad within Manichaean religious literature.

Bibliography

Durkin-Meisterernst, D. (2004). *Dictionary of Manichean Middle Persian and Parthian* (Corpus Fontium Manichaeorum, Dictionary of Manichaean Texts. Vol. III, 1), Turnhout: Brepols.

Durkin-Meisterernst, D. (2014). *Miscellaneous Hymns. Middle Persian and Parthian Hymns in the Turfan Collection*. Turnhout: Brepols (BTT 31).

Monchi-Zadeh, D. (1981). Die Geschichte Zarêr's, *Uppsala.30& 60.*

Morano, E. (2000). "*A Survey of the Extant Parthian Crucifixion Hymns*", in: R. E. Emmerick, W. Sundermann and P. Zieme (eds.), *Studia Manichaica. IV. Internationaler Kongress zum Manichäismus, Berlin, 14.-18. Juli 1997,* Berlin, pp. 398-429.

Morano, E. (2004). *"Manichaean Middle Iranian Incantation Texts from Turfan*", in: D. Durkin-Meisterernst *et al.* (eds.), *Turfan Revisited: The First Century of Research into the Arts and Cultures of the Silk Road*, Berlin, pp. 221-227.

Morano, E. (2018). *"Religion in hymns: a Parthian bifolio in Manichaean script from Turfan with hymns to the Father of Greatness"*, in: Z. Özertural and G. Şilfeler (eds.), *Der östliche Manichäismus im Spiegel seiner Buchund Schriftkultur. Vorträge des Göttinger Symposiums vom 11./12. März 2015*, Berlin-Boston, pp. 35-55.

Morano, E. (2019). *"Manichaean Sogdian Cosmogonical Texts in Manichaean Script",* in: Chen Hao (ed.), *Competing Narratives between Nomadic People and their Sedentary Neighbours: Papers of the 7th International Conference on the Medieval History of the Eurasian Steppe, Nov. 9–12, 2018*, Shanghai University, China, Szeged, pp. 195-215.

Naveh, J.& Sh. Shaked. (1985) *Amulets and Magic Bowles. Aramaic Incantations of Late Antiquity*, Leiden.

Reck, Ch. (1998). *A catalogue of the Middle Iranian manuscripts in Sogdian script of the Berlin Turfan collection,* in: Proceedings of the Third European Conference of Iranian Studies, held in Cambridge, 11th to 15th September 1995, Part1: Old and Middle Iranian Studies, hrsg. v. N. Sims-Williams, Wiesbaden, S. 147-152, Taf. 17a und b (Beiträge zur Iranistik 17).

Reck, Ch. (2006). *Mitteliranische Handschriften*, Teil 1: *Berliner Turfanfragmente manichäischen Inhalts in soghdischer Schrift*, (Verzeichnis der Orientalischen Handschriften in Deutschland; Band XVIII,1), Stuttgart.

Sundermann, W. (1979a). "*Die mittelpersischen und parthischen Turfantexte als Quellen zur Geschichte des vorislamischen Zentralasien*", in: J. Harmatta (ed.), *Prolegomena to the Sources on the History of Pre-islamic Central Asia*, Budapest, 143-151.

Sundermann, W. (1979b). "*Namen von Göttern, Dämonen und Menschen in iranischen Versionen des manichäischen Mythos*" Altorientalische Forschungen, vol. 6, no. JG, 1979, pp. 95-134.

Sundermann, W. (1981).*Mitteliranische manichäische Texte kirchengeschichtlichen Inhalts.*Mit einem Appendix von Nicholas Sims-Williams. Berlin: Berliner Turfantexte 11.

Sundermann, W. (1985). *Āfurišn*, in: *En.Ir.*, Vol. I, London-Boston, pp. 593b–594b.

Sundermann, W. (1991).Anmerkungen zu: Th. Thilo, Einige Bemerkungen zu zwei chinesisch-manichäischen Textfragmenten der Berliner Turfansammlung, in Ägypten - Vorderasien-Turfan.Probleme der Edition und Bearbeitung altorientalischer Handschriften, ed. H. Klengel & W. Sundermann (SGKAO 23), Berlin 1991, pp. 171–174.

Sundermann, Werner & Yoshida Yutaka. (1992). *Bäzäklik, Berlin, and Kyoto, Manichaean Parthian Hymn Transcribed in Sogdian Script.*

Sundermann, W. (2002). “ĒL as an epithet of the Manichaean Third Messenger”, in: *Jerusalem Studies in Arabic and Islam 26. Studies in honour of Shaul Shaked*, pp. 172–175.

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۳/۰۳ *** تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۹/۱۹

ISSN: ۲۳۲۲-۳۸۴۷

دوفصلنامه علمی- پژوهشی زبان و زبان‌شناسی
دوره ۲۱، شماره ۴۲، پاییز و زمستان ۱۴۰۴، ۲۵۷- ۲۸۶
lsi-linguistics.ihcs.ac.ir
DOI: 10.30465/lsi.2026.53496.1830

سرودهای پارتی برای ایزد نریسف در میان دست‌نویس‌های ایرانی میانهٔ غربی به خط سغدی از مجموعهٔ تورفان

سپیده طاهری — دانش آموختهٔ دکتری رشته زبان‌های باستانی ایران، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران، ایران

زهره زرشناس* — استاد، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران، ایران

سیروس نصرالله‌زاده — استاد، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران، ایران

چکیده

این مقاله به بررسی و تحلیل چهار قطعه پهلوی اشکانی از مجموعهٔ تورفان می‌پردازد که به نیایش ایزد نریسه اختصاص دارند. پژوهش با شرح ویژگی‌های نسخه‌شناختی دست‌نویس‌ها، شامل ابعاد فیزیکی، ساختار برگ‌ها، وضعیت حفظ متن و ویژگی‌های خطی آغاز می‌شود و سپس آوانویسی، حرف‌نویسی و ترجمه متن‌ها ارائه می‌گردد تا جنبه‌های زبانی و نگارشی روشن شود. تحلیل محتوایی متون نیز جایگاه نریسه در نظام کیهانی و دینی مانوی و نقش سرودهای کوتاه در سنت آیینی را نشان می‌دهد. نتایج پژوهش نشان می‌دهد این سرودها علاوه بر اهمیت مذهبی، بازتاب‌دهندهٔ ویژگی‌های زبانی و نسخه‌شناختی متون پهلوی اشکانی مانوی هستند. با بازخوانی و ترجمه دقیق، مقاله تصویری جامع و روزآمد از جنبه‌های زبانی، محتوایی و نسخه‌شناختی سرودهای پارتی مانوی در تورفان ارائه می‌دهد.

کلیدواژه: پهلوی‌اشکانی، نسخه‌های سغدی، خط سغدی، نسخه‌شناسی مانوی، متن‌شناسی مانوی، ادبیات مانوی، متون تورفان، ایزد نریسه.

- مقاله حاضر برگرفته از رساله دکتری رشته زبان‌های باستانی ایران، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی است.

۱- پیشگفتار

تمامی نوشته‌های مانویان به زبان‌های ایرانی میانه، از جمله فارسی میانهٔ مانوی، پهلوی اشکانی و سغدی، در واحهٔ تورفان واقع در ایالت شین‌جیانگ چین (ترکستان شرقی، سین‌کیانگ پیشین و اویغورستان امروزی و ختن باستانی) کشف شده‌اند. این مجموعه دست‌نویس‌ها بخشی از میراث نوشتاری آیین مانوی به شمار می‌آیند که طی کاوش‌های هیئت‌های آلمانی در آغاز قرن بیستم از دل شن‌زارهای تورفان به‌دست آمدند. در میان پاره‌دستنویس‌های مانویِ مجموعهٔ تورفان، حدود هفتاد دستنویس وجود دارد که به خط سغدی و به زبان‌های ایرانی میانهٔ غربی، یعنی فارسی میانهٔ مانوی و پهلوی اشکانی، نگاشته شده‌اند. این مجموعه از نظر زبانی، ساختاری و محتوایی تنوع چشمگیری دارد. از منظر زبانی، زبان پهلوی اشکانی بیشترین بسامد را در میان آن‌ها دارد و هستهٔ اصلی بسیاری از دستنویس‌ها را تشکیل می‌دهد. از لحاظ محتوایی، سرودهایی که در قالب «آفرُشن»āfurišn یا «آفریون»āfrīwan سروده شده‌اند، بیشترین بسامد را در میان متون این مجموعه دارند. این سرودها، هرچند کوتاه‌تر از مجموعه‌های کامل سرود هستند، از نظر مفهومی و دینی غنای چشمگیری دارند و اغلب در ستایش مانی، عیسی، اورمزد، زروان، روح زنده و نیز ایزد نریسه سروده شده‌اند.

در میان این دست‌نویس‌ها، چهار قطعهٔ پهلوی اشکانی وجود دارد که موضوع آن‌ها نیایش نریسه‌یزد است که در این پژوهش بررسی می‌شوند. متن Ch/So1000(3) سرودی در ستایش این ایزد است که تنها بخشی از لبهٔ آن باقی مانده و پشت برگ نیز به زبان چینی نگاشته شده است. متنSo10072 پاره‌ای از حاشیهٔ یک برگ است که به‌احتمال بخشی از همان سرود یا سرودی مشابه دربارهٔ ایزد نریسه بوده است. همچنین متن Ch/So20135، که نیمهٔ طوماری با نوشتهٔ چینی در یک سوی آن است، همانند دو متن دیگر به زبان پارتی نوشته شده است. علاوه بر این، گمان می‌رود قطعهٔ So10201(5) نیز سرودی در ستایش نریسه یا احتمالاً ایزد دیگری بوده باشد.

در این مقاله بررسی و تحلیل چهار قطعهٔ پارتی از مجموعه تورفان است که به نیایش نریسه‌یزد اختصاص دارند. نخست ویژگی‌های نسخه‌شناختی دست‌نویس‌ها، شامل ابعاد فیزیکی، ساختار برگ‌ها و وضعیت حفظ متن را بررسی می‌شود، سپس آوانویسی، حرف‌نویسی و ترجمه متون ارائه می‌شود تا ساختار زبانی و نگارشی آن‌ها روشن شود. همچنین، تحلیل محتوایی متون، به فهم بهتر جایگاه نریسه در نظام کیهانی و دینی مانوی و نقش سرودهای کوتاه در سنت مانوی کمک می‌کند. با ارائه ترجمه و بازخوانی دقیق، این مقاله تلاش می‌کند تصویری جامع از جنبه‌های زبانی، محتوایی و نسخه‌شناختی سرودهای پهلوی اشکانی مانوی در تورفان

ارائه دهد. همچنین برای گردآوری دست‌نویس‌ها از آرشیو دیجیتال مجموعه تورفان، آکادمی برلین استفاده شده است.[1]

۲. پیشینهٔ انتشار دست‌نویس‌ها

زوندرمان به همراه یوشیدا در سال ۱۹۹۲ نسخهٔ Ch/So20135(v) را که سرودی در ستایش ایزد نَریسه است، مورد تحقیق قرار داده و منتشر کرده‌اند (زوندرمان[2]، ۱۹۹۲). همچنین دست‌نویس Ch/So10000(3) توسط **کریستیانه رِک**[3] *در سال ۱۹۸۸* به چاپ رسیده است (رِک، ۱۹۸۸: ۱۵۱-۱۵۲). متن آن در نسخه انگلیسیِ مجموعهٔ *Manichaica Iranica*، به‌کوشش ورنر زوندرمان و یوشیدا یوتاکا[4] (۱۹۹۲: ۱۳۴-۱۱۹)، با عنوان «Text f» منتشر شده است. قطعهٔ So10072 در کاتالوگ کریستیانه رِک با شمارهٔ هشت فهرست شده است که فقط سطرهای سوم و چهارم از صفحهٔ نخست و سطر سوم از صفحه دوم خوانده شده است (رِک، ۲۰۰۶: ۲۳). زوندرمان در سال ۱۹۹۱، یکی از برگ‌های نسخه خطی So10201(5) را در کنار دست‌نویس مانوی M8287 بررسی و منتشر کرده است (زوندرمان، ۱۹۹۱: ۱۷۱-۱۷۳). وی در پژوهش خود با گردآوری و تحلیل **متن تلفیقی به خط مانوی** و ارائهٔ **بخش‌های متناظر آن در نسخهٔ چینی** (متن X از قطعه Ch258)، کوشیده است تا ارتباط میان سنت ایرانی و چینی مانویت را روشن‌تر سازد. این کار او نه‌تنها در بازسازی ساختار متون مانوی اهمیت دارد، بلکه در درک تحولات مفهومی میان دو سنت زبانی و فرهنگی نیز نقشی اساسی ایفا می‌کند.

۴. متن‌ها

۴-۱. متن شماره یک

توصیف متن:

بخش بزرگی از طومار، که در میانه نصف شده است، روی برگ به خط چینی نگاشته شده است. در لبهٔ سمت راست، دو بخش کوچک شکسته و از میان رفته‌اند. جنس کاغذ قهوه‌ای روشن است و پارگی‌هایی در آن دیده می‌شود. نوشته بر دو طرف برگ انجام گرفته است؛ روی برگ به زبان چینی و پشت آن شامل هجده سطر به زبان پارتی است. در میان سطرها چند خط ناخوانا نیز مشاهده می‌شود. نوشتار به‌صورت مورّب و نسبتاً بی‌دقّت انجام شده و خطوط

1. https://turfan.bbaw.de/dta/so/dta_so_bemerkungen.htm
2. Sundermann, W.
3. Reck, C.
4. Yutaka, Y.

اندکی از سمت چپ به سوی بالا گرایش دارند. علائم نگارشی به‌صورت دو نقطهٔ سیاه ساده است که روی یکدیگر قرار گرفته‌اند. متن سرود از آغاز قطعه شروع می‌شود. هیچ مهر کشفی بر روی قطعه دیده نمی‌شود. دو برچسب با نشانه‌های «Cp» و «X 1» بر روی شیشهٔ محافظ آن الصاق شده است.

اندازه‌گیری:

طول متن ۲۹.۲ سانتی‌متر و عرض آن ۱۳.۵ سانتی‌متر است. حاشیهٔ راست ۰.۳ سانتی‌متر و طول هر سطر ۱۲.۵ سانتی‌متر است. فاصله میان دو سطر حدود ۱.۵ سانتی‌متر اندازه‌گیری شده است.

کتابشناسی:

Ch/So20135verso [=Cp X 1], Cat. MIrHss(I): 228 nr. 307; Ed. RV1, 17.], Publ. in: Sundermann/Yoshida 1992: 119-134.

ویرایش نسخه‌برگردان

Verso

(01)	Ch/So20135V1	[01]	pwrz wcn[1] krʾm: ʾmʾ xrwynw[2] bwrz wcn krʾm ʾmʾẖ hrwyn burz wažan karām amāh harwīn
(02)	Ch/So20135V2	[02]	pδ ʾyw kyʾn: ʾwδ ʾw tw xrwsʾm: pd ʾyw gyʾn: ʾwd ʾw tw xrwsʾm: pad ēw gyān ud ō tu xrōsām:

1- واژهٔ wcn گاهی به صورت wzn نیز ضبط شده است. مثال‌هایی از این کاربرد شناخته شده است. در زبان‌های ایرانی میانهٔ شرقی، مانند سغدی، حرف /j/ می‌تواند به شکل [ž] نیز تلفظ شود. برخی پژوهشگران بر این اساس پیشنهاد کرده‌اند که در این واژه نیز wcn تحت تاثیر چنین تلفظی بوده باشد. با این‌حال، احتمال می‌رود که wcn صرفا شکل تغییر یافتهٔ نویسه‌ها باشد و نه بازتابی از یک تغییر آوایی. (نک. زوندرمان و یوشیدا، ۱۹۹۲: ۱۲۶).

2- نویسهٔ w در واژهٔ xrwynw احتمالا یک صامت را نشان نمی‌دهد، بلکه بیشتر برای پر کردن فاصلهٔ خالی و یا به منزلهٔ یک نویسهٔ تزئینی به‌کار رفته است.(نک. همان: ۱۲۶).

(03)	Ch/So20135V3	[03]	nʾm pwʾ[1] nrys(β) yz-δ: nʾm pwʾ nry-sβ yz-δ: nām pawāg narisaf yazd:
(04)	Ch/So20135V4	[04]	[βr]ʾyštk[2] rʾšt: pγ rʾšt: bγ [βr]ʾy-štk frēštag rāšt: baγ
(05)	Ch/So20135V5	[05]	[kyrβ]kr: ky xmk ʾstʾwšn: [kyrβ]ʾkr: ky hmʾg ʾstʾwšn: kirbakkar: kē hamag istāwišn
(06)	Ch/So20135V6	[06]	pδ tw ʾβrʾnk twxšʾm: ʾbrʾng twxšʾm: pd tw pad tō abrang tuxšām
(07)	Ch/So20135V7	[07]	ʾwδ ʾw tw xrwsʾm: ʾyl ʾyl ʾyl ʾwd ʾw tw xrwsʾm: ʾyl ʾyl (ʾy)l ud ō tō xrōsām: ēl ēl ēl
(08)	Ch/So20135V8	[08]	ʾyl: ʾstʾy ʾstʾy ʾstʾy zʾwr ʾyl: ʾstʾy ʾstʾy ʾstʾy zʾwr ay ast ay ast ay zāwar ēl: ast
(09)	Ch/So20135V9	[09]	šwz: tʾδβr wz-rk: xrwyn šwj: dʾdbr wzrg: hrwyn šōž dādβar wuzurg harwīn
(10)	Ch/So20135V10	[10]	tʾδβrʾn msyšt ○○ dʾdbrʾn msyšt ○○ dādβarān masišt:
(11)	Ch/So20135V11	[11]	krw (w)[z-rk] cy xrwyn kryšn qrwg wzrg cy hrwyn kryšn kirrōg wuzurg čē harwīn karišn

---

1- چون حرف g در پایان واژه پس از مصوت در آن زمان دیگر تلفظ نمی‌شد، می‌توان شکل pwʾ را به عنوان فرم مورد انتظار در نظر گرفت (نک. همان: ۱۲۶).

2- در پارتی، واژه βrʾy-štk پسوند -g [-ag] یعنی (<*aka>) در خط سغدی به‌طور ثابت نوشته نمی‌شود. این پسوند به شکل‌های -k یا ʾk مثلاً (xmʾk)، یا ʾkw درواژهٔ (mytr'kw)، یا به‌صورت kkبازنویسی شده است. این احتمالاً به این دلیل است که تلفظ این پسوند می‌توانسته [-a] یا [-ag] باشد. اینکه [-g] در انتهای آن کاملاً از بین نرفته بود، از روی نوشتار با حروف چینی نیز قابل حدس است (نک. همان: ۱۲۶).

(12)	Ch/So20135V12	[12]	rʾšt: ʾwδ wrʾz-kr wz-rkw: rʾšt: ʾwd wrʾzgr wzrg: rāšt: ud wirāzgar wuzurg
(13)	Ch/So20135V13	[13]	cy xrwyn kyrδkʾn cy hrwyn kyrdgʾn: čē harwīn kirdagān
(14)	Ch/So20135V14	[14]	[x]ynz-ʾwrʾn: sʾrδʾr pyδšʾ hynzʾwrʾn sʾrdʾr pyd šʾẖ henzāwarān sardar pid šāh
(15)	Ch/So20135V15	[15]	[p](γ): xrwyn z-ʾwrʾn bg: hrwyn z-ʾwrʾn baγ harwīn zāwarān
(16)	Ch/So20135V16	[16]	xwδʾy ʾnγδʾk xyn-zʾwr: xwdʾy: ʾngdg hynz-ʾwr: xwadāy angadag henzāwar
(17)	Ch/So20135V17	[17]	[tʾšn] kyrβk ʾwδ dʾšn kyrbg ʾwd dāšn kirbag ud
(18)	Ch/So20135V18	[18]	[12-14](δ) [1-3] (…) {ادامهٔ متن از میان رفته است}

ترجمه:

(پشت برگ)

۱. ما همگی، آوازی بلند سردهیم،

۲. با یک جان و تو را فرا می‌خوانیم.

۳. ای نام پاک، ای نریسف یزدا!

۴. ای فرستادهٔ راستین، ای بغِ

۵. نیکوکار! ما (با) همهٔ ستایش تو را(آن‌گونه که باید ستوده شوی) می‌ستاییم.

۶. با شوق برانگیخته می‌شوی

۷. و بازتو را فرامی‌خوانیم: ئیل ئیل ئیل

۸. ئیل هستی هستی هستی ای نیرویِ

۹. مقدس، ای قاضی بزرگ!

۱۰. ای بزرگترینِ همهٔ داوران!

۱۱. ای استادِ راستین همهٔ اعمالِ
۱۲. درست! و ای ویرازگرِ بزرگِ
۱۳. همهٔ کردارها
۱۴. نیرومندان، ای سردار، ای پدر، ای شاه،
۱۵. ای خدا، همهٔ نیروها
۱۶. ای سرورِ، ای نیروی کامل
۱۷. پاداش کرفه و ...
۱۸. {متن از میان رفته است}

۴-۲. متن شمارهٔ دو

توصیف متن:

لبه یک طومار که روی صفحه به زبان چینی نوشته شده است. یک پارگی/شکاف در میانه، ورق را به دو نیمه تقسیم می‌کند. رنگ کاغذ، خاکستری با لکه‌های قهوه‌ای است. نویسه‌ها ظریف و کمی کج نگاشته شده‌اند.

اندازه‌گیری:

طول برگ ۱۲.۳ سانتی‌متر و عرض آن ۶.۸ سانتی‌متر است. حاشیهٔ بالایی ۴ سانتی‌متر اندازه‌گیری شده و فاصلهٔ میان دو سطر حدود ۱.۵ تا ۱.۸ سانتی‌متر است.

کتابشناسی:

Ch/So10000(3)verso [= T] Cat. MIrHss(I):19 nr. 2. Ed. V1 & V6. Publ.: Reck 1998, 151-152.

Verso

(19) Ch/So10000(3)V1 [01]

Ky](ʾn) ʾwδ ʾw[1] tw xrw[sʾm][2]
gy]ʾn ʾwd ʾw tw xrw[sʾm
gyān ud ō tō xrōsām

1- در نسخهٔ خطی این دو واژه به‌صورت پیوسته"ʾwδʾw" نوشته شده است که اشتباه است و باید "ʾwδ ʾw" خوانده شود (نک. رِک، ۱۹۹۸: ۱۵۲).

2- به‌نظر می‌رسد دنبالهٔ نهایی یک نویسه از یک کلمه در فضای بین سطرهای اول و دوم نوشته شده است (نک. همان: ۱۵۲).

(20) Ch/So10000(3)V2 [02]

] ky x(-)mʾ[1] s-tʾ-ywšn[2] [
] ky hmg stʾywyšn [
kē hamag istāwišn

(21) Ch/So10000(3)V3 [03]

](yl)[3] ʾstʾy ʾs-tʾy[4] ʾst[ʾy
] ʿylʿstʾyy ʿstʾyy ʿstʾyy ʿstʾyy [
ēl istāy ast ay ast ay ast ay

(22) Ch/So10000(3)V4 [04]

](k)r(ʾ)w wz-ʾr cy xr(w)[yn
] qrwg wzrg cy hrwyn [
kirrōg wuzurg čē harwīn

(23) Ch/So10000(3)V5 [05]

x]rw-yn[5] kyrδkʾn[6] [
] hrwyn kyrdgʾn [
harwīn kirdagān

(24) Ch/So10000(3)V6 [06]

](.) x-yn-z-ʾwr[7] t[ʾšn
] hynzʾwr d[ʾšn
henzāwar dāšin

1- املا به چندین طریق مشکل دار است: نخست اینکه kyxmʾ به جای ky xmʾ روی هم نوشته شده است. و نیز مشکل است که بفهمیم آیا نویسهٔ x به m متصل شده است؟ ممکن است این نویسه به صورت جدا نوشته شده باشد، مانند حرف γ. اگرچه این نادرست خواهد بود چون حرف h در زبان پارتی باید با x نمایش داده شود.(نک:همان منبع، ص ۱۵۲)

2- s-tʾ-ywšn املای نارستی از stʾwyšn است. نویسه‌های s و ʾ به حروف بعد از خود متصل نشده‌اند. همچنین نویسه‌های y و w در ترتیب اشتباهی قرار گرفته‌اند. ʾ آغازی در دست‌نویس Ch/So20135 آشکارا نوشته شده است. اما در این متن دیده نمی‌شود. همانگونه که در قطعهٔ پارتی M779 نیز الف آغازی نیامده است. و به صورت stʾwyšn نوشته شده است. (نک:همان منبع، ص ۱۵۲)

3- نویسهٔ l با حرف l اویغوری نوشته شده است. (نک. همان: ۱۵۲)

4- نویسهٔ s بایستی به حرف بعد از خود یعنی t متصل باشد. (نک. همان: ۱۵۲)

5- نویسهٔ w بایستی به حرف بعد از خود یعنی y متصل باشد. (نک. همان: ۱۵۲)

6- انتهای نویسهٔ k دومی، دارای دو بخش است. در ابتدا نویسنده یک دنبالهٔ مستقیم نوشته اشت که شبیه به انتهای دنبالهٔ حرف w در این دست‌نویس است. سپس یک قلاب به سمت بالا اضافه کرده است. (نک: همان منبع، ص۱۵۲)

۷- در دیگر دست‌نویس‌ها املای این واژه به‌صورت xyn-zʾwr است. از آنجایی که نویسهٔ x/γ به حرف بعدی متصل نشده است می‌بایست **۷** خوانده شود نه x. اولین حرف باید **۷** باشد که البته اشتباه خواهد بود. به عبارتی دیگر، می‌توان فرض کرد که این فاصله همان پدیده‌ای است که بارها در این دست‌نویس با جفت‌های دیگر حروف مشاهده شده است (نک. همان: ۱۵۲).

ترجمه:

(پشت برگ)

{ابتدای سطر از میان رفته است}

۱. ... جان و به تو خروشیم...

۲. .. که همه ستایشِ...

۳. ... ئیل هستی هستی هستی...

۴. ... صنعتگر بزرگِ همه...

۵. ...همهٔ کردگان...

۶. ... قدرتمند دَهِش...

۴-۳. متن شمارهٔ سه

توصیف متن:

این قطعه بخشی از حاشیه یک برگ است.کاغذ به رنگ قهوه‌ای بوده و در هر دو طرف آن نوشته‌هایی وجود دارد. صفحه اول شامل ۳ سطر و صفحه دوم نیز ۳ سطر نوشته شده است. سبک نوشتار مورب و با اندازه‌ای متوسط است. خطوط و حاشیه‌ها با رنگ قرمز ضخیم مشخص شده‌اند وعلائم نگارشی نیز با رنگ نشان داده شده‌اند. مهرکشف دست‌نویس T I در بالای سطر دوم از صفحه دوم قرار دارد. شاید بخشی از سرود نریسه باشد.

اندازه‌گیری:

طول برگ ۴ سانتی‌متر و عرض آن ۵ سانتی‌متر است. حاشیهٔ بالایی ۴ سانتی‌متر اندازه‌گیری شده و فاصلهٔ میان دو سطر بین ۱.۳ تا ۱.۷ سانتی‌متر متغیر است.

کتابشناسی:

So10072 [= T I] Cat. *MIrHss*(I): 23 nr. 8. Ed. A2, 3 & B3.

A-Side

(25)	Ch/So10072A1	[01]	{متن از میان رفته است}
(26)	Ch/So10072A2	[02]	(.)wn ○ ʾstʾyy[(.)wn ʾst ʾyy ... ast ay

(27)	Ch/So10072A3	[03]	[rʾ](š)tykr ○○ p(.)[[rʾ](š)tygr ○○ b/p rāštīgar
	B-Side		
(28)	Ch/So10072B1	[04]	{ابتدای متن از میان رفته است}
(29)	Ch/So10072B2	[05]	](t)st ○○ βr(ʾzy)[st] [1]](t)st ○○ br(ʾzy)[st] brāzist
(30)	Ch/So10072B3	[06]	]○ z̲-mʾn[2] (ʾw .)[1]]○ jmʾn (ʾw .)[1] žamān ō

ترجمه:

(صفحه نخست)

{ابتدای متن از میان رفته است}

۱. ...

۲. هستی...

۳. راستیگر...

(صفحه دوم)

{ابتدای متن از میان رفته است}

۴. ...

۵. ... درخشان

۶. ... زمان به...

۴-۴. متن شمارهٔ چهار

توصیف متن:

قطعه‌ای که به‌صورت نامنظم از میانه یک مجموعه دست‌نویس جدا شده است. بر روی کاغذی به رنگ قهوه‌ای روشن با لکه‌های تیره و روشن نگاشته شده است. این تیره‌گی‌ها احتمالاً ناشی

۱- نویسهٔ /z/ با یک نقطه در زیر آن مشخص شده است.

۲- نویسهٔ /z/ با یک نقطه در زیر آن مشخص شده است.

از تماس با صفحات دیگر بوده است. با بازسازی متون و مقایسه آن با یک سرود موجود در صفحه دوم، مشخص می‌شود که این قطعه به زبان چینی و به خط چینی (Ch258)و همچنین به زبان پارتی و خط مانوی (M8287) نوشته شده است. در صفحه دوم، سطر هفتم، آغاز خط حفظ شده است. این نسخه به صورت پشت و رو نوشته شده و هر صفحه شامل نه سطر می‌باشد. فرم نوشتاری نویسه‌ها مورب و به سبک اویغوری است و بدون اتصال از سمت چپ نگارش یافته است.

اندازه‌گیری:

طول برگ ۸.۶ سانتی‌متر و عرض آن ۶ سانتی‌متر است. طول هر سطر حدود ۸ سانتی‌متر و فاصلهٔ میان دو سطر تقریباً ۱ سانتی‌متر است.

کتابشناسی:

So10201(5) [= T I α], Cat *MIrHss*(I): 42 nr. 33. Ed.: A2, 8, & B3, 8.

	A-Side		
(31)	So۱۰۲۰۱(۵)A۱	[01]	[ ](.r)[
(32)	So10201(5)A2	[02]	[6]šxrʾn (ʾn.)[6]]šhrʾn (ʾn)[… šahrān …
(33)	So10201(5)A3	[03]	[4-6](.) pδ ʾβʾrykʾn(w?)[1]](.) pd ʾbʾrygʾn … pad abārīgān …
(34)	So10201(5)A4	[04]	ʾntr ʿym šxr šyβ[2 ʾndr ʿym šhr sy[andar īm šahr…

۱- به نظر می‌رسد نویسهٔ پایانی همان نویسهٔ تزئینی w باشد که در پایان برخی از واژه‌ها به‌کار می‌رود. در اینجا، بخشی از قسمت بالاییِ نویسه تا اندازه‌ای محو شده است.

۲- به‌نظر می‌رسد این واژه از دو نویسه تشکیل شده باشد، با توجه به اینکه پایان نویسهٔ دوم دارای کشیدگی است. دورکین-مایسترِنست آن را /yš/ خوانده است بدون آنکه معنایی برای آن ارائه دهد.(نک.: Durkin-Meisterernst 2014: 71) با اینحال به گفتهٔ سیمزویلیامز نویسهٔ بعدی یعنی /y/ / مشکوک به نظر می‌رسد، زیرا /y/ معمولاً به این شکل کشیده نوشته نمی‌شود. وی خوانش/šβ/ به معنی «شب» را پیشنهاد می‌کند. و بر این اساس احتمال می‌دهد که عبارت به معنای «شب [و روز]» باشد. (مکاتبات ایمیلی با نگارنده، ۵ دسامبر ۲۰۲۵)

(35)	So10201(5)A5	[05]	[6](t)(.) tw ʾʾwʾštʾδ[1] [6](t)(.) tw ʾʾwʾštʾd aweštād… … tō
(36)	So10201(5)A6	[06]	[6](.)○○ ny cwrβʾδ[2] ʾw(δ) [6](.)○○ ny cwrbʾd ʾwd … nē čuhrbāδ ud …
(37)	So10201(5)A7	[07]	](.) ny mwrγ ʾwδ](.) ny mwrg ʾwd … nē murγ ud …
(38)	So10201(5)A8	[08]	[6](.) ○○ ny trʾxt[3-4] [6](.) ○○ ny drʾxt[3-4] …nē draxt…
(39)	So10201(5)A9	[09]	{ادامهٔ متن از میان رفته است}
	B-Side		
(40)	So10201(5)B1	[10]	[8-10](ẓ rw)[6-8]
(41)	So10201(5)B2	[11]	[5-7](ʾn ○○ ʾẓ t)[5-7] [5-7](ʾn ○○ ʾc t)[5-7] … až…
(42)	So10201(5)B3	[12]	[2-4] ʾrwrʾn ○○ʾẓ p(r)[4-6] [2-4] ʾrwrʾn ○○ʾc p(r)[4-6] …urwarān až…

۱- خوانش واژه به صورت /ʾʾwʾštʾδ/ به نظر می‌رسد. که احتمالا نمایانگر فرم پارتی /ʾʾw(y)štʾd/ است. دورکین-مایسترنست آن را به صورت /ʾʾwʾstʾδ/ = پارتیِ ʾw(y)stʾd/ خوانده است. احتمالاً هر دو امکان‌پذیرند، چون روشن نیست که در این نسخهٔ خطی تمایز دقیقی میان /š/ و /s/ رعایت شده باشد. (نک.: Durkin-Meisterernst 2014: 71)

۲- خوانش /cwrβʾδ/ را میتوان فرمی از /cwhrbʾd/ در نظرگرفت. این خوانش توسط سیمزویلیامز نیز تائید شده است. (مکاتبات ایمیلی با نگارنده، ۲دسامبر ۲۰۲۵). بر اساس نظرایشان، درواقع، صورت کوتاه شدهٔ /cwr/ نمایانگر تلفظ در دوره‌های بعدی است و /cwhr/ نگارشی سنتی به‌شمار می‌رود. همانگونه که برای کلمهٔ پارتی /cwhrwm/ در خط سغدی /cwrwm/ نگاشته شده است.

(43)	So10201(5)B4	[13]	[ʾ](w)δ wδrʾn ○○ ʾz x(w)[1] [4-6] [ʾ](w)d wdrʾn ○○ ʾc h(w)[4-6] ..až ud widarān
(44)	So10201(5)B5	[14]	[ʾ](w)δ xwstßyδ [6-8] [ʾ](w)d xwstbyd [6-8] ud xwistbed
(45)	So10201(5)B6	[15]	[ʾ](w)δ βrz-ʾnk ○ (x)[5-7] [ʾ](w)d frz-ʾng ○ (h)[5-7] ud frazānag…
(46)	So10201(5)B7	[16]	(k)y ʾwtw z-ʾny-δ ○○ (x)[5-7] (k)y ʾwtw z-ʾny-d○○ (h)[5-7] kē ō tū zānēd …
(47)	So10201(5)B8	[17]	[2-4](β)y kyʾn ○○ w[6-8] [2-4](b)y gyʾn ○○ w[6-8] … gyān …
(48)	So10201(5)B9	[18]	[ ](.)[ ] {ادامهٔ متن از میان رفته است}

ترجمه:

(صفحه نخست)

۱. {ابتدای متن از میان رفته است}

۲. ... سرزمین‌ها...

۳. ... با دیگران ...

۴. ... اندر این شهر ...

۵. ... تو ایستاده ...

۶. ... نه چهارپا و ...

۷. ...نه مرغ و ...

۸. ... نه درخت...

۹. ...

۳- ظاهراً در این بخش از متن سهوِ چاپی رخ داده و به جای نویسه p، باید x خوانده شود (نک. زوندرمان، ۱۹۹۱: ۱۷۲).

{ادامهٔ متن از میان رفته است}

(صفحه دوم)

{ابتدای متن از میان رفته است}

۱۰. ...

۱۱. ... از..

۱۲. ... گیاهان از ...

۱۳. ... و خندق‌ها از ...

۱۴. و مرطوب ...

۱۵. و فرزانه ...

۱۶. که تو را می‌شناسد ...

۱۷. ... جان ...

۱۸. ...

{ادامهٔ متن از میان رفته است}

۵. یادداشت‌های واژگانی(براساس شماره سطر پیاپی):

(03) نام خاص مذکر. nrys(β) yz-δ ، (narisaf yazd)، " نریسف ایزد". این واژه در زبان پارتی به صورت nrysf و در فارسی‌میانه به صورت nrysh حرف‌نویسی می‌شود. همچنین در زبان سغدی شکل نوشتاری آن به صورت nryšnx βγy به کار رفته است. این نام که به سومین فرستاده اطلاق می‌شود و غالبا با عنوان نَریسَف یَزَد شناخته می‌شود، از آیین زرتشتی و واژهٔ اوستایی -Nairyōsaŋha وام گرفته شده است. این واژه غالباً در ترکیب با کلمهٔ yzd به‌کار رفته است، مانند nrysf yzd (M775/6/) و nrysf yzd (M77/18) همچنین، گاه به‌تنهایی نیز آمده است؛ برای نمونه در متن Otani 6229 B6، و نیز در متون M885/Rii9 و /M218a/4 در کنار واژهٔ bg دیده می‌شود. بنا برنظر زوندرمان تمامی شکل‌های نام Nēryōsang در همهٔ زبان‌های ایرانی میانه به سومین فرستاده اشاره دارند (زوندرمان، ۱۹۹۷b: ۱۲۷).

(07) نام خاص مذکر. ʾyl ،ēl «ئیل». این کلمه واژه ای عبری و به معنی خدا است که به نام ایزد نریسف (فرستادهٔ سوم) اشاره دارد. مانی یا مانویان، و به‌طور خاص خود مانی، اسطورهٔ آفرینش کتاب مقدس را می‌شناختند و می‌دانستند که ēl به خدای یهودیان اشاره دارد. در واقع لقب ئیل برای ایزد نریسف اشاره‌ای ضمنی به داستان آفرینش کتاب مقدس است. بنابراین، در بازخوانی خود از این اسطوره، نام ēl را برای سومین فرستاده به کار بردند و آن را به یکی

از خدایان پانتئون خود منتقل کردند تا قدرت و مقام فرستاده را برجسته سازند و از نام خدای یهودی به نفع روایت مانوی استفاده کنند (زوندرمان، ۲۰۰۲: ۱۷۲-۱۷۵).

تکرار ēl سه بار پشت سرهم، بیشتر یادآور فرمول‌های جادویی است تا یک متن افسانه‌ای یا دینی. برای نمونه، در برخی طلسم‌ها و متون جادویی فارسی‌میانه فرمول‌هایی شبیه این تکرار دیده می‌شود برای درمان بیماری یا دفع چشم زخم مانند: (ناوه[1] و شیکد[2]، ۱۹۸۵: ۴۴-۴۹) "Abraxas Ya Ya Yahu El El El qqqqqqqqq ṣṣṣṣṣṣ (…)"

همچنین در متن جادویی دیگری /M 781/18 واژهٔ ʾyl ywjdhr به معنای "ئیل مقدس" آمده که احتمالاً اشاره‌ای به سومین فرستاده دارد. در این متن، Ēl بعد از عیسی، پدر والا، روح‌القدس و نخستین انعکاس یعنی اولین انسان ذکر شده است (زوندرمان، ۲۰۰۲: ۱۷۲-۱۷۵).

(43) اسم جمع. wδrʾn، widarān، منشی‌زاده (۱۹۸۱: ۶۰) بر اساس معادل فارسی میانه widarag و فارسی نو guzar معنای "راه آب، گذر، کانال" پیشنهاد کرده است.

زوندمان، واژهای wdrʾn و prysp̄ʾn را با عبارت "چهار حیاط و سه بلایا" در متن چینی مقایسه می‌کند همانگونه که در زبان‌های فارسی‌میانه و پارتی عبارت chʾr prysp ʾwd sh "pʾrygʾn" به معنای "چهار دیوار و سه خندق" دیده می‌شود. بنابراین اگر واژهٔ "widar" را با معنای "راه آب، کانال" در نظر بگیریم، می‌تواند به عنوان جایگزینی برای pʾrgyʾn "خندق" به‌کار رفته باشد و در عین حال تفسیری از اصطلاح بودایی "سه بلایا" باشد. در حقیقت سه خندق شامل آب تاریک، تاریکی و آتش تاریک هستند، که روح زنده آسمان و زمین را از آن‌ها پاک کرده بود و این مواد فاسد در پایان جهان دیوارها را می‌شکنند، به زمین بازمی‌گردند و آتش جهانی را شعله‌ور می‌کنند، از این‌رو، مقایسه با «سه بلای بزرگ» در بودیسم، یعنی آتش، آب و باد کاملاً منطقی به‌نظر می‌رسد (زوندرمان، ۱۹۹۱: ۱۷۳).

۶. تفسیر محتوایی

نخستین متن، نیایشی است جمعی و آیینی که با دعوت به ستایش هم‌زمان توسط گروهی از پرستندگان آغاز می‌شود («ما همگی آوازی بلند سردهیم، با یک جان تو را فرا می‌خوانیم»). در این‌جا، "ایزد نریسف" به عنوان ایزد پاک‌نام و فرستادهٔ راستین معرفی می‌شود؛ صفت "بغِ نیکوکار" او را در مقام ایزدی خیرخواه و دادگر می‌نشاند.

1. Naveh, J.
2. Shaked, S.

بخش میانی سرود شامل تکرار سه‌گانه‌ی «ئیل ئیل ئیل» (ʾyl ʾyl ʾyl) است. بر اساس شواهد موازی از متون فارسی میانه و عبری، این فرمول ریشه در نام الهی عبری Ēl دارد که مانی و پیروانش آن را در نظام مانوی به نفع روایت خود از آفرینش به کار گرفتند. تکرار سه‌بارهٔ ēl فرمول آیینی و جادویی برای تأکید بر قداست و قدرت ایزد است. (چنان‌که در طلسم‌ها و متون جادویی هم دیده می‌شود). توصیف‌های پی‌درپی از ایزد نریسف مانند «قاضی بزرگ»، «بزرگ‌ترین داور»، «استاد راستین اعمال درست»، و «ویرازگر بزرگ کردارها»، جایگاه او را در نظام اخلاقی و کیهانی مانوی نشان می‌دهد: او نماد عدالت، داوری نهایی، و نیروی پاک‌کنندهٔ اعمال انسانی است.

در پایان، او با صفاتی چون «سردار»، «پدر»، «شاه»، و «خدا» یاد می‌شود یعنی نیرویی که هم فرمانروا و هم نگهبان جهان نیک است. با توجه به واژهٔ «پاداشِ کرفه»، می‌توان گفت این سرود به حوزه‌ی "پاداش و جزای اعمال در جهان مینوی" اشاره دارد.

به طور کلی، متن تصویری از نریسف‌یزد به دست می‌دهد که هم "داور اعمال و نجات‌بخش معنوی" است و هم "نیروی فعال در برقراری نظم و خیر در عالم".

باتوجه به میزان آسیب‌دیدگی متن دوم، می‌توان گفت که این قطعه نیز به‌روشنی ادامه و با همان مضمون متن نخست است. متن دوم نیز سرودی نیایشی و ستایش‌آمیز است که مانند متن نخست با خطاب جمعی آغاز می‌شود («جان و به تو خروشیم...»)، و بیانگر ستایش گروهی و هم‌دلانهٔ نیایشگران است. در ساختار این سرود نیز تکرار آیینی «ئیل هستی هستی هستی هستی» نقش محوری دارد. از لحاظ سبکی، متن با همان الگوی زبانی و نیایشی تنظیم شده: فراخوانی جمعی، تکرار آوایی مقدس، و ستایش ایزد نریسف. قطعهٔ سوم بسیار آسیب‌دیده و ناقص است و تنها چند واژه از آن باقی مانده است، از جمله «ʾst ʾyy» و«rʾštygr» ، که در دو متن پیشین نیز دیده می‌شوند. با توجه به وجود این واژه‌ها و شباهت سبکی و زبانی آن‌ها با سرودهای نریسف، پژوهشگران احتمال داده‌اند که این قطعه نیز بخشی از یکی از سرودهای نیایشی برای ایزد نریسف بوده باشد. چهارمین دست‌نویس، از نظر محتوایی با متن چینی مانوی موسوم به "متن X از قطعه Ch258" و همچنین با متن مانوی M8287 مطابقت دارد. دستنویس پارتی، با توجه به میزان آسیب‌دیدگی آن، به‌تنهایی نمی‌تواند دلیلی قطعی بر انتساب سرود به ایزد نریسف باشد؛ بااین‌حال، بازسازی آن بر اساس نسخهٔ مانوی و همچنین مقایسهٔ محتوایی با متن چینی، این احتمال را تقویت می‌کند که سرود مذکور در اصل ستایشی برای ایزد نریسف بوده است. زوندرمان عنوان «قدیس بزرگ» که در پایان متن چینی آمده است را، برخلاف نظر دیگر پژوهشگران، عنوانی برای «پدرِ بزرگی» در نظر نمی‌گیرد؛ بلکه این عنوانِ احترام‌آمیز، همان‌گونه

که مکرراً در متون چینی برای عیسی به‌کار رفته، در اینجا نیز می‌تواند عنوانی برای سومین نجات‌بخش، یا همان فرستادهٔ سوم، دانسته شود (زوندرمان، ۱۹۹۱: ۱۷۱-۱۷۴).

۷. نتیجه‌گیری

در این پژوهش، چهار دست‌نویس به زبان پهلوی اشکانی و به خط سغدی مورد بررسی قرار گرفتند که هم از نظر زبانی و هم از نظر محتوایی با یکدیگر ارتباط دارند و می‌توان آن‌ها را متون موازی دانست. در گام نخست، این چهار متن به‌طور کامل حرف‌نویسی، آوانویسی و به فارسی ترجمه شدند. سپس، توصیف نسخه‌شناختی هر یک، شامل اندازهٔ دست‌نویس‌ها و ویژگی‌های نسخه‌شناختی آن‌ها، همراه با پانوشت‌های تحلیلی دربارهٔ نویسه‌ها و جزئیات خطی ارائه گردید. در بخشی دیگر، معانی و تفسیرهای واژگان خاص و دشوار متون آورده شد که می‌تواند برای مطالعات واژه‌شناختی و تطبیقی زبان‌های ایرانی میانه سودمند باشد. افزون بر این، در بخشی تفسیر محتوایی، دلایل انتساب این سرودها به ایزد نریسف بررسی شد و نشان داده شد که مضامین مشترک این چهار متن بازتابی از جایگاه و نقش این ایزد در هر دو سنت فارسی‌میانه و سغدی است.

برخی از سطرهای این دست‌نویس‌ها که تاکنون خوانده یا تفسیر نشده بودند، در این پژوهش برای نخستین بار بازخوانی و بازویرایش شدند. از این رو، نتایج حاصل می‌تواند تصویری روشن‌تر از مفهوم و جایگاه نَریسَه در الهیات مانوی ارائه دهد. همچنین به نظر می‌رسد زبان فارسی‌میانه برای سغدیان زبانی مقدس به شمار می‌رفته است؛ چنان‌که متون آیینی که در مراسم دینی خوانده می‌شدند، به زبان سغدی ترجمه نمی‌گردیدند. این نکته نشان می‌دهد که فارسی‌میانه نه‌تنها زبان متون دینی، بلکه زبان حامل قداست و اقتدار معنوی در میان جوامع مانویِ سغدی‌زبان بوده است. این پژوهش، علاوه بر ارزش زبان‌شناختی و متن‌شناختی، می‌تواند برای دین‌پژوهان و علاقه‌مندان به مطالعهٔ تطبیقی مفاهیم الاهی در سنت‌های ایرانی و مانوی نیز سودمند باشد.

۵. تصاویر دست‌نویس‌ها

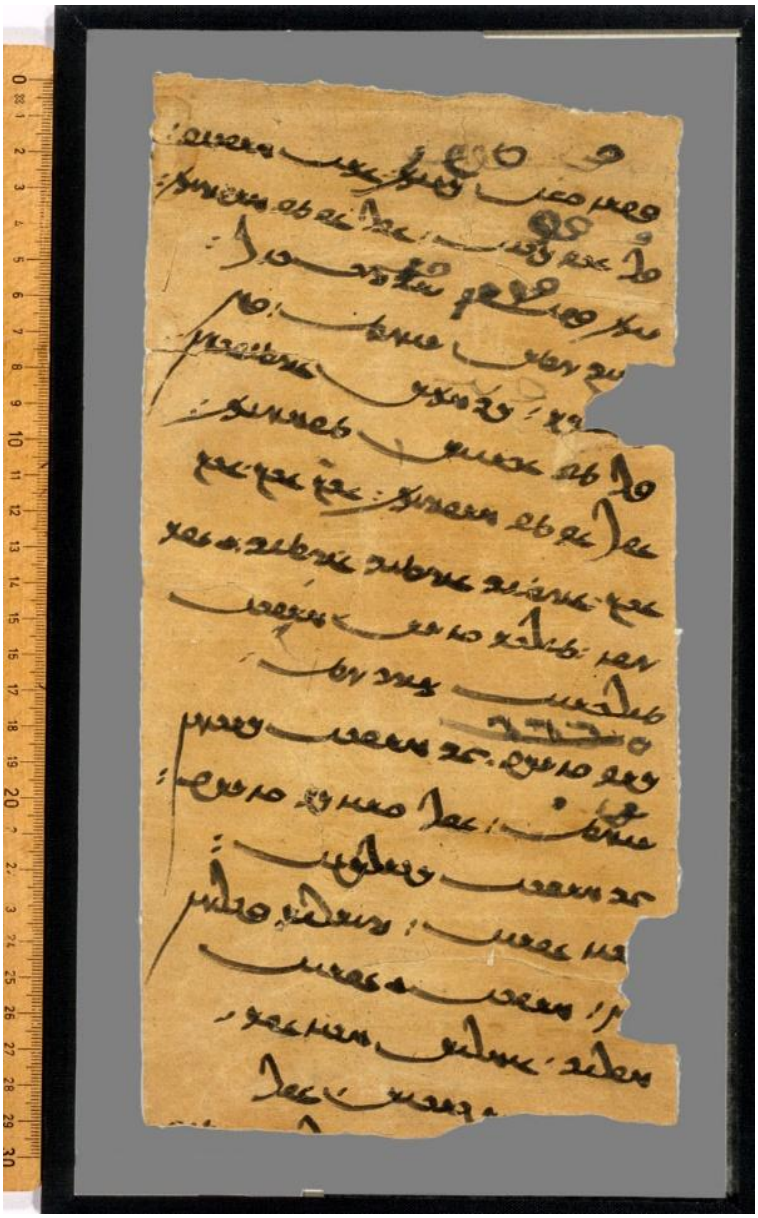

Text 1: Ch/So20135v

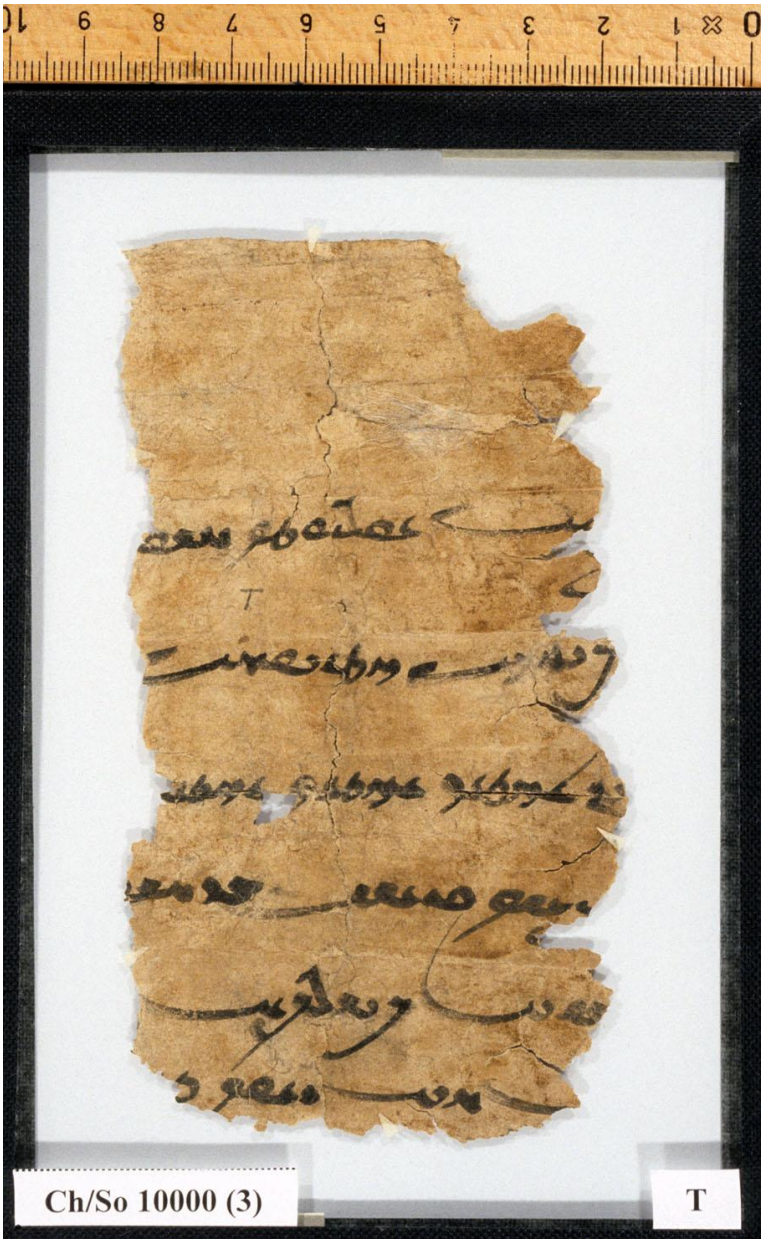

Text2: Ch/So10000(3)

Text3: Ch/So10072A

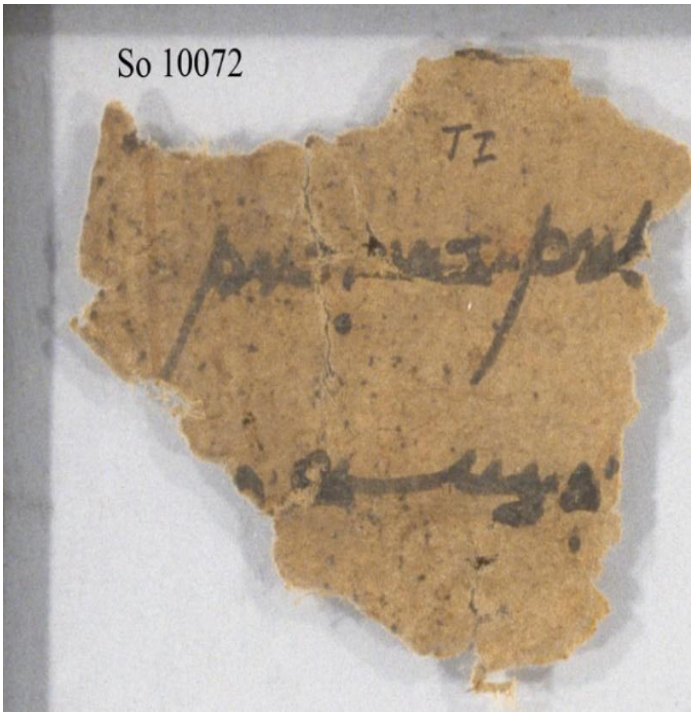

Text3: Ch/So10072B

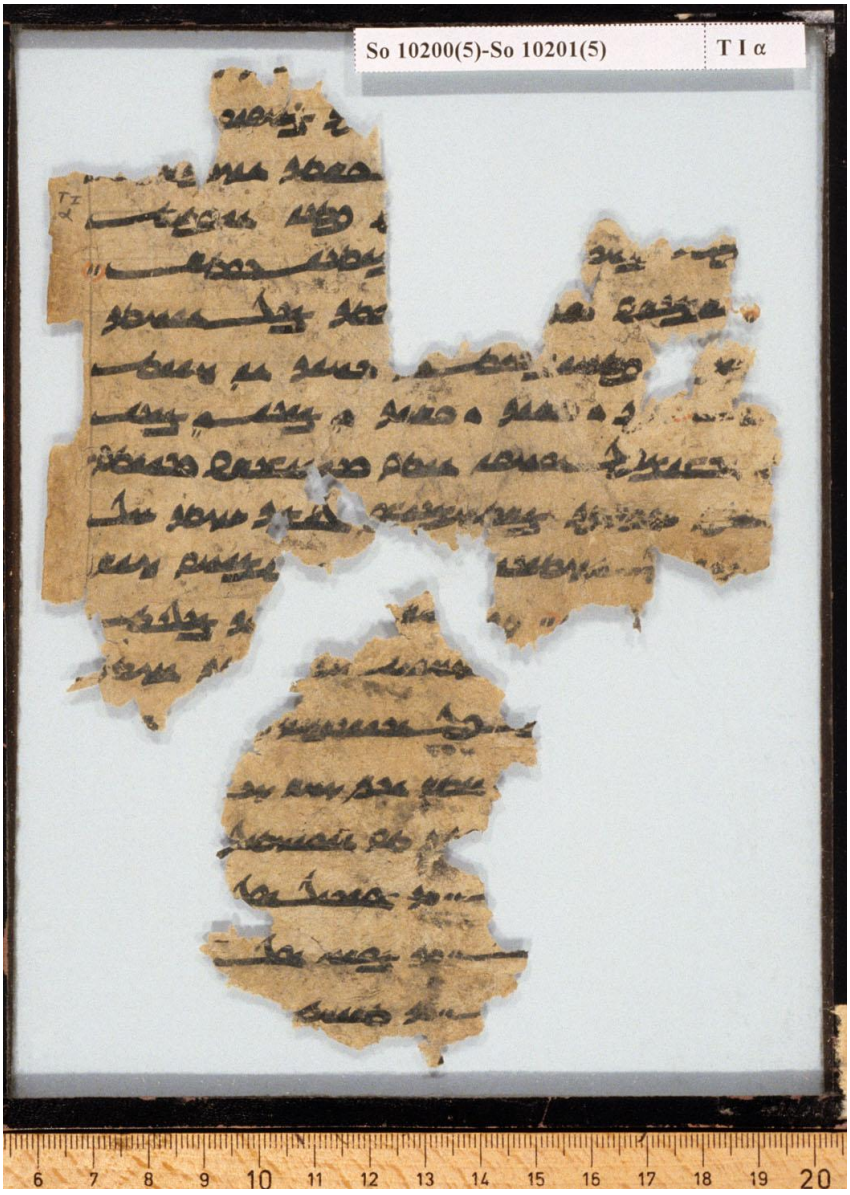

Text4: So10201(5)A

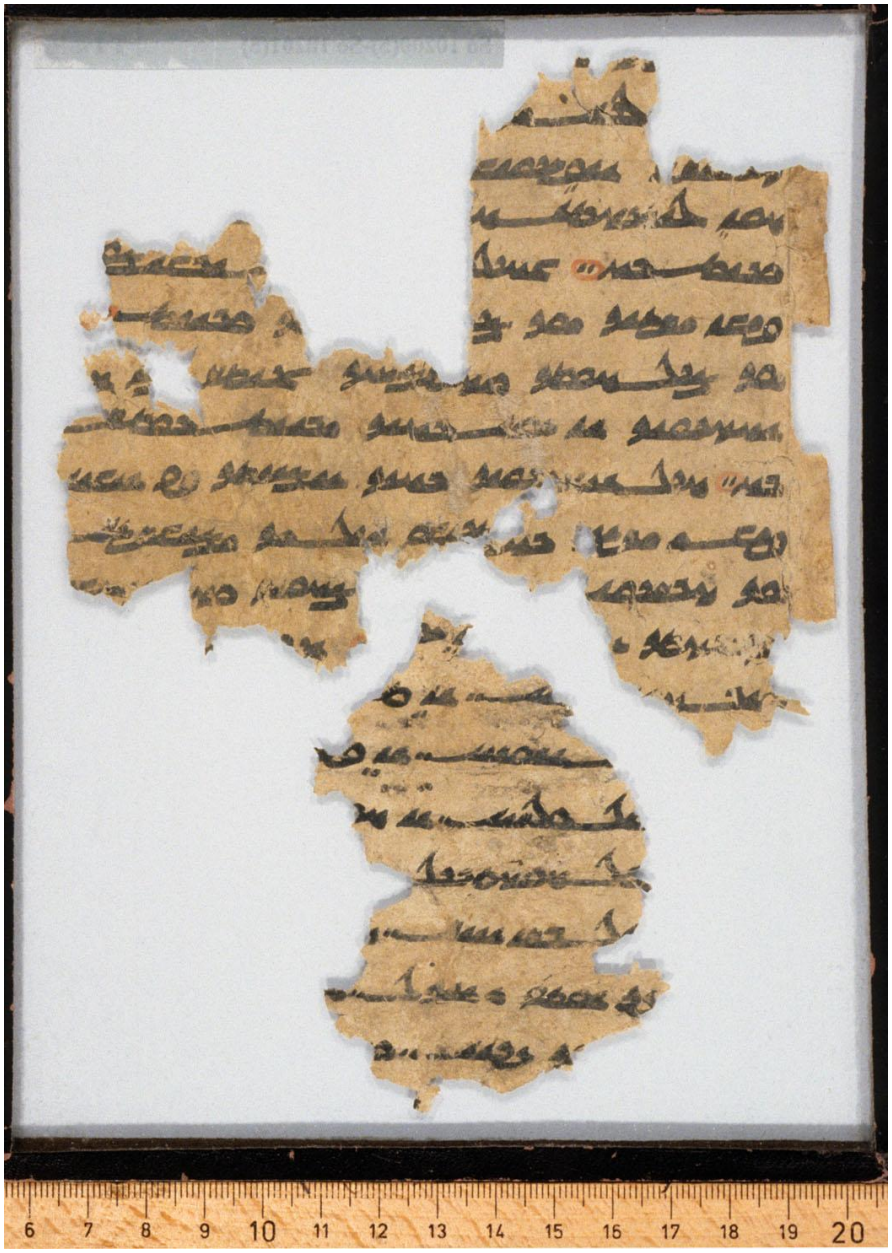

Text4: So10201(5)B

منابع

Durkin-Meisterernst, D. (2004). *Dictionary of Manichean Middle Persian and Parthian* (Corpus Fontium Manichaeorum, Dictionary of Manichaean Texts. Vol. III, 1), Turnhout: Brepols.

Durkin-Meisterernst, D. (2014). *Miscellaneous Hymns. Middle Persian and Parthian Hymns in the Turfan Collection*. Turnhout: Brepols (BTT 31).

Monchi-Zadeh, D. (1981). Die Geschichte Zarêr's, Uppsala.30& 60.

Morano, E. (2000). "*A Survey of the Extant Parthian Crucifixion Hymns*", in: R. E. Emmerick, W. Sundermann and P. Zieme (eds.), *Studia Manichaica. IV. Internationaler Kongress zum Manichäismus, Berlin, 14.-18. Juli 1997,* Berlin, pp. 398-429.

Morano, E. (2004). *"Manichaean Middle Iranian Incantation Texts from Turfan*", in: D. Durkin-Meisterernst *et al.* (eds.), *Turfan Revisited: The First Century of Research into the Arts and Cultures of the Silk Road*, Berlin, pp. 221-227.

Morano, E. (2018). *"Religion in hymns: a Parthian bifolio in Manichaean script from Turfan with hymns to the Father of Greatness"*, in: Z. Özertural and G. Şilfeler (eds.), *Der östliche Manichäismus im Spiegel seiner Buchund Schriftkultur. Vorträge des Göttinger Symposiums vom 11./12. März 2015*, Berlin-Boston, pp. 35-55.

Morano, E. (2019). *"Manichaean Sogdian Cosmogonical Texts in Manichaean Script",* in: Chen Hao (ed.), *Competing Narratives between Nomadic People and their Sedentary Neighbours: Papers of the 7th International Conference on the Medieval History of the Eurasian Steppe, Nov. 9–12, 2018*, Shanghai University, China, Szeged, pp. 195-215.

Naveh, J.& Sh. Shaked. (1985) .*Amulets and Magic Bowles. Aramaic Incantations of Late Antiquity*, Leiden.

Reck, Ch. (1998). *A catalogue of the Middle Iranian manuscripts in Sogdian script of the Berlin Turfan collection,* in: Proceedings of the Third European Conference of Iranian Studies, held in Cambridge, 11th to 15th September 1995, Part1: Old and Middle Iranian Studies, hrsg. v. N. Sims-Williams, Wiesbaden, S. 147-152, Taf. 17a und b (Beiträge zur Iranistik 17).

Reck, Ch. (2006). *Mitteliranische Handschriften*, Teil 1: *Berliner Turfanfragmente manichäischen Inhalts in soghdischer Schrift*, (Verzeichnis der Orientalischen Handschriften in Deutschland; Band XVIII,1), Stuttgart.

Sundermann, W. (1979a). "*Die mittelpersischen und parthischen Turfantexte als Quellen zur Geschichte des vorislamischen Zentralasien*", in: J. Harmatta (ed.), *Prolegomena to the Sources on the History of Pre-islamic Central Asia*, Budapest, 143-151.

Sundermann, W. (1979b). "*Namen von Göttern, Dämonen und Menschen in iranischen Versionen des manichäischen Mythos*" Altorientalische Forschungen, vol. 6, no. JG, 1979, pp. 95-134.

Sundermann, W. (1981).*Mitteliranische manichäische Texte kirchengeschichtlichen Inhalts.*Mit einem Appendix von Nicholas Sims-Williams. Berlin: Berliner Turfantexte 11.

Sundermann, W. (1985). *Āfurišn*, in: *En.Ir.*, Vol. I, London-Boston, pp. 593b–594b.

Sundermann, W. (1991).Anmerkungen zu: Th. Thilo, Einige Bemerkungen zu zwei

chinesisch-manichäischen Textfragmenten der Berliner Turfansammlung, in Ägypten - Vorderasien-Turfan.Probleme der Edition und Bearbeitung altorientalischer Handschriften, ed. H. Klengel & W. Sundermann (SGKAO 23), Berlin 1991, pp. 171–174.

Sundermann, Werner & Yoshida Yutaka. (1992). *Bäzäklik, Berlin, and Kyoto, Manichaean Parthian Hymn Transcribed in Sogdian Script.*

Sundermann, W. (2002). "ĒL as an epithet of the Manichaean Third Messenger", in: *Jerusalem Studies in Arabic and Islam 26. Studies in honour of Shaul Shaked*, pp. 172–175.

استناد به این مقاله: طاهری، سپیده، زرشناس، زهره، نصرالله‌زاده، سیروس. (۱۴۰۴). سرودهای پارتی برای ایزد نریسف در میان دست‌نویس‌های ایرانی میانهٔ غربی به خط سغدی از مجموعهٔ تورفان. *زبان و زبان‌شناسی*، ۲۱(۴۲)، ۲۵۷- ۲۸۶.
doi: 10.30465/lsi.2026.53496.1830